СОЦІОЛІНГВІСТИКА. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ. ЕТНОЛІНГВІСТИКА

Лариса Корновенко

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА М. МАКСИМОВИЧА: ПСИХО- ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ

Статтю присвячено аналізові епістолярної спадщини М. Максимовича в психо- та соціолінгвістичному аспекті. Проаналізовано репрезентації особистісного ставлення до мови, комунікативні особливості мови листів, простежено вплив соціокультурних реалій на формування мовної особистості.

Ключові слова: соціолінгвістика, психофоносемантика, епістолярій, М. Максимович, мовна особистість.

XIX століття посідає особливе місце в історії України як період українського відродження, інтенсивного формування національної самосвідомості української інтелігенції та спроби осмислення характеру мовного життя. Михайло Олександрович Максимович (1804–1873) є знаковою постаттю цієї епохи і, як слушно зазначає укладач збірника листів В. Короткий, "фундатором своєрідного і нового для тодішньої України напряму епістолярної традиції – спілкування у формі наукових статей, заміток, послань до певних подій, але опублікованих у періодичних виданнях чи окремими книгами і розрахованих на певну суспільну реакцію " [3, с. 16].

Сучасна парадигма наукового пізнання вимагає від лінгвістів, істориків залучення широкої наявної джерельної бази та пошуку нових джерел, притаманних тій чи іншій епосі. Звернення до листування як найпопулярнішого засобу спілкування в XIX ст. є необхідною умовою для всебічного й об'єктивного висвітлення подій минулого, антропологізації мови та історії. У цей період епістолярій перетворюється в комунікативну форму обговорення важливих суспільно-політичних, наукових, культурних та інших проблем. Він проливає світло на глибину внутрішнього світу людини, тому дослідники все частіше звертаються до листування як до одного з видів повноцінних історичних джерел, зважаючи на його суб'єктивний характер.

Кінець XX – початок XXI століття ознаменований поглибленим дослідженням лінгвістами та істориками наукових праць М. Максимовича, його епістолярна спадщина також не залишилась поза увагою. Окремі автори, досліджуючи спадщину М. Максимовича, зверталися до епістолярію як джерела з вивчення його життя і творчості [1, с. 18–29]. Лінгвіст Н. Журавльова проаналізувала відображення етнопсихологічних ознак українського народу в листуванні Т. Шевченка та добродіїв Максимовичів [2, с. 149–157]. У роботі В. Мусієнко на матеріалі листів М. Максимовича до О. Бодянського визначено комунікативні стратегії й тактики адресанта та мовні засоби їхньої реалізації, змодельовано комунікативну позицію мовця [5, с. 5–12].

Відомо, що лист творчої особистості є не тільки засобом комунікації, але й експериментальним полем, де народжуються нові теми, сюжети майбутніх наукових розвідок та обговорюються вже існуючі наукові погляди. Тому звернення до епістолярію вченого, як найменш дослідженої частини його доробку, є актуальним. До цього часу епістолярну спадщину М. Максимовича в широкому психо- та соціолінгвістичному контексті не розглядали. За своєю інформативністю вона не тільки не поступається іншим видам наративних джерел, а й дає змогу проілюструвати широке коло наукових, громадських та культурних інтересів вченого, серед яких найважливішим є прагнення об'єктивно та неупереджено висвітлити питання, пов'язані з історичним розвитком східнослов'янських мов, насамперед російської та української. Мета статті – дослідити репрезентації особистісного ставлення до мови, визначити їхній психолінгвістичний статус в епістолярії М. Максимовича.

Із метою вивчення психолінгвістичних особливостей епістолярію М. Максимовича нами було застосовано можливості комп'ютерних програм Wordstat, а також психолінгвістичну експертну систему ВААЛ–2000 (скорочено ВААЛ). Робота над ВААЛ, зазначає Г. Садова, ведеться з 1992 року і дає змогу прогнозувати ефект неусвідомлюваного фоносемантичного впливу слів та текстів на масову аудиторію, аналізувати їх з погляду такої дії, складати тексти із заданим вектором впливу, виявляти індивідуально-психологічні якості авторів тексту, проводити поглиблений контент-аналіз

тощо. ВААЛ застосовують у психо- і гіпнотерапіях, в окремих державних структурах, банках, а також у рекламі [9; 10, с. 109].

Для нашого аналізу використано спрощену версію психолінгвістичної експертної програми – ВААЛ-міні, яку застосовано для проведення фоносемантичної експертизи ключових слів та тексту листа „О правописании малороссийскаго языка. Письмо к Основьяненку". Аналіз текстового масиву листа дає підстави стверджувати, що понад 57% тексту – це слова, які передають найбільш узагальнені уявлення про мову, слугують на позначення мови, тлумачення правописних проблем. Підтвердженням цього є статистична обробка тексту, під час якої визначена частотність вживання зазначених термінів. Словник листа опису метамови містить такі терміни: *язык, язык малороссийский, особенности языка, свойства языка, наш язык, язык словенской письменности, правописание малороссийское, правописание нашего малороссийскаго языка, правопись предков, писания духовних особ, усовершить правописание, русские буквы для малороссийской речи, правописание каждаго языка, историческая стихія письменности народной, новоизобретенное правописание; народно новоизобретенное правописание, изобретенное правописание; правописание, основанное на одном народном русском выговоре, звуки языка, законы и свойства нашего языка, областные особенности языка, русская речь, акустическое или выговорное правописание, безобразить малороссийскую грамоту, малороссийский выговор, областных разностях малороссийскаго языка, словенороуская палеография, малороссийское письмо; любящие свою родимую речь* тощо.

Зазначена фоносемантична експертиза, проведена за алгоритмами В. Левицького й О. Журавльова, дає таку образно-смислову кваліфікацію тексту та ключових слів (див. табл. № 1):

Таблиця № 1

Фоносемантична оцінка слова, тексту листа	***Алгоритм В. Левицького***	***Алгоритм О. Журавльова***	***Спільні характеристики***
язык	Справляє враження чогось ***мужнього, сильного, хороброго, великого***	Справляє враження чогось *гарного, простого, світлого, величного,* ***мужнього, сильного,*** *голосного, могутнього,* ***хороброго, великого,*** *яскравого, радісного*	+
малороссийский	Не має виразних фоносемантичних характеристик	Справляє враження чогось *слабкого, тьмяного*	–
правописание	Не має виразних фоносемантичних характеристик	Справляє враження чогось *тихого*	–
текст письма	Не має виразних фоносемантичних характеристик	Справляє враження чогось *мужнього, грубого, злого, великого, могутнього, сильного холодного, простого*	–

Наведені значення звукосимволіки ключових слів та тексту листа взагалі дають змогу зробити певні узагальнення. По-перше, обраний для аналізу лист, як будь-який текст, усний або письмовий, є елементом реального комунікативного акту й має певний комунікативний статус, який залежить як від внутрішніх особливостей цього тексту, так і від характеру його зовнішнього функціонування. Лист, як текст – репрезентація авторського бачення проблем правопису, тим самим є елементом деякого (потенційного) комунікативного акту (він кимось створений і для когось призначений). Тому він обов'язково передбачає наявність двох позицій: адресанта й адресата. В аналізованому листі М. Максимовича знаходимо експліцитне Я і трохи рідше експліцитне Ви, Вам, направлене адресату – близькій до вченого особі.

По-друге, є нагода саме зазначений лист схарактеризувати як полемічну наукову розвідку, присвячену тлумаченню правописних питань. І нарешті, визначений жанр листа – неприватна форма комунікації – зумовлює певним чином його фоносемантичну та текстову характеристики, зокрема:

1. Проблема правопису української мови, на думку адресанта, потребує нагального вирішення: *Давно уже собираюсь я, по вашему вызову, изложить вам мои мысли о правописании нашего Малороссийскаго языка…* (цим спричинене зафіксоване за допомогою комп'ютерної експертизи фоносемантичне враження – сильного, могутнього).

2. М. Максимович послідовно обстоював принцип етимологічного правопису української мови, для його листа характерне логічне осмислення проблеми, всебічність у викладі матеріалу (фоносемантичне враження – мужнього): *начал было писать к нему* ***обстоятельное письмо*** *о правописании малороссийском* [4, с. 110–111].

3. Авторське бачення проблеми потребує переконливої аргументації (що може сприйматися як грубість, злість): *для нас же Латинская азбучная скудота не указ, когда мы давно имеем свою богатую, Словенскую азбуку, свои вековые привычки в правописаніи…* [3, с. 110–111]; достатнього висвітлення проблеми у всіх її зв'язках і опосередкуваннях (справляє враження великого), неупередженого наукового (холодного) та зрозумілого викладу (простого). Отже, можна визнати узгодження результатів комп'ютерної фоносемантичної експертизи сприйняття тексту листа та особистісного пізнавального враження.

Зазначимо лише, що Г. Квітка-Основ'яненко писав: *Столько раскольников у нас по этому предмету, что нужно составить вселенский собор из разных сект и решить дело…* [3, с. 111]. На думку В. Науменка, запропонований правопис М. Максимовича є компромісним: "...коли в школі і у всій освіті на Україні була тільки російська наука, то здавалось Максимовичеві, що буде зручніш українцям читати друковане на своїй мові, коли вони побачуть ті-ж самі літери, що і в російській книжці, вимовляючи тільки по-своєму, а росіянам буде зрозумілим надруковане по-українськи, бо вони будуть текст читати, наче російський" [8, с. 5–6].

Соціолінгвістичний аспект розглядатимемо на матеріалі листів до Д. Бібікова, Д. Блудова, О. Бодянського, М. Погодіна, П. Шафарика, Г. Квітки-Основ'яненка та ін. Листування М. Максимовича допомагає глибше зрозуміти світогляд вченого, зазирнути в його творчу лабораторію, прослідкувати еволюцію поглядів, висвітлити соціокультурне середовище, у якому він перебував у різні періоди свого життя (Михайлова Гора Золотоніського повіту Полтавської губернії, Новгород-Сіверський, Москва, Київ). У такому ракурсі епістолярій можна досліджувати в різних аспектах: 1) внутрішньому: про що явно йдеться в тексті; пов'язані з цим текстовим аспектом особи, експліковані в тексті листа (наприклад, листи до О. Бодянського, Д. Бібікова, Д. Блудова, у яких фіксуємо відображення проблем, пов'язаних із друком статей та праць ученого, або відбиття ідей, думок про окремі наукові розвідки…); 2) зовнішньому: ким він був створений і функціонує як текст; пов'язані з цим аспектом особистості та їхні стосунки: офіційні / неофіційні (дружні, товариські), це реальний автор тексту і реальна особа, що сприймає цей текст; 3) проміжному інтенціональному: для чого створений текст і кого мають на увазі за його читача; з цим аспектом пов'язані такі мовці, як «імпліцитний автор», тобто той образ автора, який передбачає певний текст, випливає з характеру цього тексту, й «імпліцитний читач», потенційний, передбачуваний цим текстом; 4) мовностилістичному та композиційному: як створений текст листа, його оформлення, вибір мови, переключення кодів, стильові особливості епістолярію. Обробка зібраного матеріалу засвідчує, що логічно розрізняти мову наукових розвідок вченого, природне мовлення в умовах безпосереднього спілкування і його відображення, зовсім не дзеркальне, створене автором в епістолярному дискурсі. Природне мовлення супроводжують такі екстралінгвістичні фактори, як тональність, інтонація, мелодія, вираз обличчя, міміка, жестикуляція, які не знаходять свого прямого втілення в листах. Однак заміщення цих „живих" елементів знаходимо в приватному листуванні.

У такому ракурсі цікаво простежити, якою мовою були написані листи М. Максимовича. У збірнику листів, підготовленому вченими Київського та Московського університетів, 26 адресатів, лише першим 7 адресовано 89 листів (офіційного та неофіційного характеру), практично всі вони написані російською мовою. Однак гола статистика не дає повного уявлення про соціолінгвістичну орієнтацію автора та можливості відтворення індивідуально-мовної особистості ученого-адресанта. Для написання листів російською мовою існувало багато об'єктивних причин, з-поміж яких провідне місце належить соціокультурним, зокрема екстралінгвістичним. Наприклад, російська мова мала статус офіційно визнаної на території Російської імперії. Однак у листі до Дениса Зубрицького М. Максимович висловив особистісне сприйняття статусного положення російської мови: *У нас в империи Русской, русским языком стал великорусский язык, которым и говорим, и пишем, и думаем, как языком общим, живое употребление и в Украине (в образованном классе народа) имеющем* [3, с. 119]. Тому М. Максимович як високоосвічений представник соціокультурної страти Російської

імперії писав листи російською мовою, але етнічне походження, місце тривалого проживання накладає відбиток на мову листів.

Як мовна особистість, М. Максимович формувався під впливом соціокультурного середовища Новгород-Сіверської гімназії, а потім Московського університету. Не останню роль на вибір мови листування справила й самоосвіта М. Максимовича. За свідченнями історичних джерел, майбутній професор російської словесності зростав на кращих епістолярних традиціях, започаткованих М. Карамзіним, К. Батюшковим, В. Жуковським тощо. До написання листів ставився надзвичайно серйозно, повторюючи слова князя Вяземського: *Письма – это самая жизнь, которую захватываешь по горячим следам ее…* [3, с. 119].

Для соціолінгвістичної характеристики особистості М. Максимовича надзвичайно важливими є міркування щодо естетичного сприйняття російської мови: *Письмо Ваше для меня было приятно во всех отношениях, – и самый русский язык, ежечасно здесь слышимый, становится чем-то новым, более внятным и родным, более красноречивым в Ваших устах, чем под пером наших премногих писателей;* та висловлена ним оцінка набутому знанню другої мови: *Хвала и честь Вам, что Вы его усвоили себе, несмотря на полвека жизни Вашей! Пишите ко мне и ко другим по-русски, ради бога, по-русски: не поверите, какое наслаждение это доставляет* [3, с. 119]. Звертаючись до П. Шафарика з проханням надіслати статтю для опублікування її в «Киевлянине», М. Максимович пише: *с немецкого и с чешского мы здесь можем перевести ее исправно, а еще лучше и для русской души усладительнее получить ее от Вас прямо на русском языке. Не поверите, как красноречив русский язык* [3, с. 119].

У листах засвідчено особистісне ставлення до тієї чи іншої мови: *польска мова цур ей, пек ей обридла и тут до ката нашему брату, южному Русину… нехай вона зтямится! Буде з неи и того, що вы книжки на ей пишете да друкуете! Возрождение русской словесности в Червоной Руси есть явление утешительное; дай Бог, чтобы обстоятельства к тому благоприятствовали и чтобы молодое ваше духовенство не прекращало сего прекрасного и достопамятного начинания* [3, с. 119]; відображення переживань щодо української мови: украинского языка здесь стерегутся и не любят теперь более польского… [3, с. 65]; *за нашу мову, за нашу землю-мати…* [3, с. 42].

Довготривале проживання М. Максимовича на Михайловій Горі позначилося й активним включенням малоросійських (малоросійських – в термінології 19 ст. – Л. К.) елементів у російськомовні тексти листів до адресатів. Як слушно зазначає В. Мусієнко, український національно-культурний компонент у білінгвів виразніший, бо він усвідомлений у процесі міжмовних зіставлень, адже, як відомо, етнолінгвальні компоненти вирізняються лише на іншомовному тлі [7, с. 44].

З огляду на представлених адресатів листування, скористаємося типологією локутивних функцій українізмів, виокремлених у зазначеній праці В. Мусієнко [6]. Зокрема, для здійснення бажаного впливу на адресата, створення почуття солідарності М. Максимович використовує різноманітні форми українських звертань *(друже, коханий земляче…),* прикінцевих реплік (Будьте здоровеньки!), цитує влучні народні висловлювання, рядки пісень, примовки *(…нехай на Петрівку),* відтворює специфічні лексеми (гарний хлопчик, на самоті, хатина, морелі), які стають своєрідними маркерами українськості. Наприклад, у листі до Осипа Бодянського: *Что с вами, возлюбленный земляченьку! Как служит вам жизнь и здравице, и що выробляете?* [3, с. 42]; до С. Пономарьова: *Добрыдень Вам, друже!* [3, с. 248]; *Чи живеньки, чи здоровеньки Вы?* [3, с. 36]. До митрополита Інокентія (І. О. Борисова), який займав посаду ректора Київської духовної академії та добився заміни латинської мови викладання в академії російською, автор пише листи російською мовою: *Богатство не мой удел; да и не суждено мне; но я должен признаться наконец, что и бедность мне наскучила. "Роблю я, роблю – робота ни за що"! Не хотелось бы этой песни поставить в эпиграф новой главе моего жития* [3, с. 128]. Однак, цитуванням українського висловлювання ***"Роблю я, роблю – робота ни за що"*** М. Максимович має на меті об'єднатися з кореспондентом за ознакою бажаної територіальної близькості. До речі, листи до Т. Шевченка М. Максимович частіше пише українською мовою: *Здоров був, коханий земляче!* [3, с. 302]; *Спасибі тобі, мій любий і дорогий земляченьку, за твої прегарнії листи до мене і до моєї Марусі…* [3, с. 303].

У листах до П. Куліша також помітна орієнтація на особистісні вподобання адресата, спільне етнічне походження: *Письмом вашим, милый друже, от 28 дек. зело усладился… А у меня все неудовлетворенная жажда Москвы. Ее усилила до смаги на губах здешняя новая родня моя…* [3, с. 136]. Усвідомлене вживання українізму ***до смаги*** слугує маркуванню ситуації "я свій", надає тексту листа додаткової експресії.

Водночас у наукових працях та листах як мовець демонструє природний для тогочасної соціокультурної ситуації білінгвізм, свідоме ставлення до вибору мови. Відомо, що в мові в концентрованому вигляді відображено особливості суспільної свідомості, звички, традиції, норми, цінності [7, с. 4]. На думку Л. Нагорної, мова матеріалізується в діях і вчинках людей і є головним знаряддям соціалізації й самоідентифікації. Крім найважливіших − комунікативної і символічної, − мова виконує ще кілька функцій − ідентифікаційну, естетичну, номінативну, культуротворчу та інші [7, с. 4]. Тому, резюмує дослідниця, потреби взаєморозуміння, які обслуговує комунікативна функція мови, і потреба збереження самобутності, на сторожі якої стоїть символічна функція, не входять між собою в суперечність лише в моноетнічних, одномовних суспільствах. На території Російської імперії українська еліта завжди стояла перед вибором: "ціною асимілювання увійти до правлячих кланів чи принаймні просунутих верств або вести виснажливу, майже безперспективну в межах життя одного покоління, боротьбу за статус української мови" [7, с. 6–7].

Значне місце в науковій спадщині М. Максимовича, насамперед у листуванні, відведено аналізу взаємодії мов і територіальних діалектів. Учений визначив основні діалектні групи російської мови, наголошував на давності української мови [3, с. 128–132]. Саме російською мовою, а не офіційною латиною послугувався вчений у викладі термінологічних понять; неодноразово в листах говорить про особливості саме російської мови: *Я кое-что выработал относительно русского языка...* [3, с. 32]; *не попали бы мы впросак, как с мнением Палацкого об особенности русского языка* [3, с. 32]; розрізняє "великорусский и малорусский языки"; працює над перекладом на "наську мову" "Слова о полку Игореве", *"переложением Евангелия и Псалтыри на украинское наречие" (моим псалмам быть может зарониться в душу каким-нибудь крестьянским горчичным зерном)...* [3, с. 99].

Таким чином, у листуванні М. Максимовича яскраво втілено характерні риси його наукового та літературного смаку, романтичні західноєвропейські зразки традиції листування, саме вони є найбільш цікавими з погляду комунікації. У листах до земляків ілокутивні наміри адресата реалізовані шляхом відбору таких мовних одиниць, що відтворюють "український соціокультурний простір особистості". Комунікативний статус російської мови в аналізованій епістолярній спадщині є домінувальним, що зумовлено особливостями тогочасної соціокультурної ситуації.

Під час аналізу фоносемантики тексту листа до Г. Квітки-Основ'яненка встановлено, що показники фоносемантичної експертизи оцінки тексту корелюють з особистісним пізнавальним враженням. У перспективі вбачаємо необхідним порівняти результати комп'ютерної психосемантичної експертизи з індивідуальним сприйняттям ключових слів і тексту листа інформантами. Соціо- та психолінгвістичний аспекти дослідження епістолярію можуть бути цікавими надалі для розкриття специфіки мовного мислення творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. І. М. О. Максимович: "Не покину, – поки згину, – мою Україну" / Н. І. Бойко. – Сміла : ДВПП "Тясмин", 2001. – 176 с.

2. Журавльова Н. "Не забувайте щирого вашого друга..." // "Я син свого народу" Наукова спадщина Михайла Максимовича (До 200-річчя з дня народження вченого) : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Відпов. ред М. Корпанюк, проф. – К. : вид. центр "Просвіта", 2005 – С. 166–174.

3. Максимович М. О. Листи / Максимович М. О. – К. : Либідь, 2004. – С. 3–168.

4. Максимович Михайло. О правописании малороссийского языка / Максимович М. // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга перша : навч. посібник / Упоряд. П. М. Федченко, М. М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська; за ред. П. М. Федченка. − К. : Либідь, 1996. − С. 120–121.

5. Мусієнко В. П. Комунікативна позиція адресанта в епістоляріях М. Максимовича / В. П. Мусієнко // Вісник Черкаського університету : Серія Філологічні науки / В. П. Мусієнко (відп. ред.). – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – Вип. 169. – С. 5–12.

6. Мусієнко В. П. Активізація українського мовного коду в російському мовленні в Україні / В. П. Мусієнко // Мовознавство. − 2004. − № 5–6. − С. 42–56.

7. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна – К. : Світогляд, 2005. – С. 315.

8. Науменко В. Загальні принципи українського правопису / В. Науменко. − К. : Українська школа, 1917. − 20 с.

9. Про систему ВААЛ [Електронний ресурс] – режим доступу до програми : http ://www.vaal.ru/prog/rukov.php

10. Садова Г. Ю. Специфіка фоносемантики назв виробів харчової промисловості / Г. Ю. Садова // Вісник Черкаського університету : Серія Філологічні науки / В. П. Мусієнко (відп. ред.). – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – Вип. 169. – С. 106–112.

Larisa Kornovenko

Maksymovych's Epistolary Heritage: Psycho- and Sociolinguistic Aspects of Study

The article deals with the analysis of Maksymovych's epistolary heritage in psycho- and sociolinguistic aspects. Communicative features of language of letters are analyzed, the role of socio-cultural realities defining the choice of language of writing letters is described.

Key words: sociolinguistics, psychophonosemantics, epistolary, M. Maksymovych, the language personality.

Валерія Родигіна

ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНО-ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ МЕМУАРИСТИКИ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ)

У статті розглянуто мовно-етнічні особливості української еміграції в США XX століття. Уперше подано оцінку явищ культурної асиміляції на основі спогадів письменниці-емігрантки Докії Гуменної.

Ключові слова: національна ідентичність, мемуаристика, еміграційна література, культурна асиміляція.

Період зламу століть виявився актуальним для повернення забутих імен на мапу історії української літератури XX століття. Докія Кузьмівна Гуменна стала однією з таких забутих на материковій Україні постатей, творчість яких стала відкриватися читачу лише останніми роками. Проте про повне видання творчого доробку письменниці (а це 23 книги) навіть не йдеться, хоча більшість із них письменниця видавала сама невеликим тиражем в США. У Відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігаються 7 томів мемуарів Д. Гуменної, а лише перші два було видано в 2004 році. Цей грандіозний за своїм масштабом проект розкриває невідомі сторінки життя та творчості Д. Гуменної, пояснює творчі задуми, характеризує багатьох літературних діячів з оточення письменниці. Така праця є продуктивною в контексті розгляду збереження та розвитку моделі національної ідентичності в еміграції, яка була домінуючою для Д. Гуменної протягом усього її життя в США.

Останні публікації в періодиці та наукових виданнях засвідчують зацікавлення дослідників проблемами пошуку та аналізу української національної ідеї, які були заборонені цензурою протягом майже всього XX століття. На думку дослідника С. Павлюка, в сучасному культурно-соціальному просторі "*не була спрогнозована й доведена до свідомості в суспільстві національна ідея як засаднича в конструкції політичної системи, завдяки якій може здійснюватись консолідація нації, зорієнтованої на етнотрадиційні культурні й духовні цінності як стабільні й непроминальні*" [5, с. 3].

Метою нашої статті є встановлення шляхів збереження національної мовно-етнічної ідентичності в умовах еміграції, а також чинників її асиміляції, представлені в мемуаристиці Докії Гуменної.

У листах до А. Погрібного письменниця стверджувала, що мовна пам'ять є тим споконвічним джерелом натхнення народу, який ми називаємо національною ідеєю: "*то чому я не можу шукати в нашій мові слідів мислення попередніх людей, їхнього світовідчування, так званого в науці тотемного, і роздумувати, як вони залишилися в нашій психіці та закарбувалися в мові?*" [6]. У мемуарах письменниці спостерігаємо пильну увагу до рідного слова, яка тісно пов'язана як із етнографічним матеріалом, так і зі збереженням національної ідентичності українцями в еміграції.

Могутнім пластом на шляху до ідентифікації себе як українки ще з дитинства була мова. Для Д. Гуменної мова була першим об'єктом, який відрізняв хуторянську дитину від містечкової, єврейські та російські поселення від оточуючих українських домівок, стрижнем ідентифікації за принципом свій/чужий. Із раннього дитинства (5–6 років) Д. Гуменна принципово ідентифікувала себе як українську дитину, яка говорить лише українською мовою. Яскравим прикладом може слугувати така ситуація в місті: *"А це чомусь я на Шулявській вулиці сама, до мене вчепилась така ж сама дівчинка, як і я, та й казала, що хоче зо мною познайомитися. А я казала: "Ні, не хочу!" І*